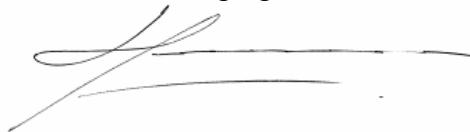

Praktijkarrangementen en stagecode HBO

Deze notitie is opgesteld als handreiking voor en stimulering van een veelheid aan soorten arrangementen die bedrijven, instellingen en hogescholen met elkaar kunnen treffen voor praktijkervaring van HBO-studenten en daarbij in acht te nemen regels en heeft de instemming van de organisaties die wij vertegenwoordigen.

Mr. B.E.M. Wientjes
Voorzitter Vereniging VNO-NCW

Drs. L.M.L.H.A. Hermans
Voorzitter MKB-Nederland

D. Terpstra
Voorzitter HBO-raad

Stagecode HBO 2006

1. Onderscheiden worden: oriënterende stage; beroepsopleidende stage; afstudeerstage.
2. De stage is een onderdeel van de opleiding waar een stagebiedend bedrijf aan meewerkt door een stageplaats te bieden en te voorzien in begeleiding. De begeleiding door de hogeschool is een reguliere onderwijstaak en kan niet in rekening worden gebracht aan de stagebieder. Dat geldt ook voor de begeleiding door de hogeschool van duale trajecten. Het bedrijf of instelling vraagt evenmin een vergoeding van de hogeschool voor het bieden van de stageplaats.
3. Afspraken over stagedoelen, weekrooster, onkostenvergoeding, e.d. worden vastgelegd in een stageovereenkomst tussen de stagiair en de stagebieder. De stagedoelen omvatten zowel de onderwijskundige doelen van de opleiding, de persoonlijke doelen van de student, als de bedrijfsrelevantie doelen die het met het stagebedrijf zijn overeengekomen.
4. Ingeval van een oriënterende stage is een stagevergoeding niet van toepassing; daarvan is alleen sprake bij een beroepsopleidende stage of afstudeerstage. De vergoeding is nadrukkelijk bedoeld voor de stagiair, niet voor de hogeschool.
5. In een overeenkomst tussen hogeschool en stagebedrijf wordt de kwaliteitszorg rondom de stage geregeld. Goede afspraken over de begeleiding (aan beide kanten) zijn hiervan een belangrijk onderdeel. De overeenkomst geldt voor alle stagiairs van dezelfde opleiding of cluster van opleidingen van de hogeschool waarop deze overeenkomst betrekking heeft.
6. Samenloop met een contractactiviteit die een hogeschool met een bedrijf is overeengekomen¹ is alleen mogelijk bij een afstudeerstage en in bijzondere gevallen bij een beroepsopleidende stage, mits:
  - a) het gaat om een contractopdracht van een bedrijf aan de hogeschool, waarbij tevoren expliciet is overeengekomen dat een deel van de uitvoering gerelateerd wordt aan een stageopdracht bij het bedrijf;
  - b) zichtbaar wordt gemaakt wat als reguliere stageactiviteit en reguliere stagebegeleiding kan worden beschouwd waarop de punten 1 t/m 3 van toepassing zijn en wat de additionele inzet is van (docenten van) de hogeschool. Bij voorkeur wordt ook een tweeledig contract afgesloten: een stageovereenkomst met de student en een contractovereenkomst voor de additionele inzet met de hogeschool.
7. Om de stagemarkt open en flexibel te houden dienen potentiële stageplaatsen door de hogeschool alleen beoordeeld te worden op geschiktheid en relevantie voor de betreffende opleidingen. Dit geldt zowel

---

¹ Deze contracten dienen in elk geval te voldoen aan de kaders die de overheid stelt voor dienstverlening door publieke instellingen.

voor stageplaatsen die de hogeschool zelf werft, als stageplaatsen die ondernemingen aanbieden of die ondernemende studenten zelf aandragen. De criteria waarop de stageplaats op geschiktheid wordt beoordeeld maken onderdeel uit van de kwaliteitszorg rondom de stage.

8. Om toe te zien op de naleving van deze code stelt de HBO-Raad een meldingspunt in, waar zowel studenten als bedrijven of instellingen terecht kunnen wanneer zij menen dat de code niet is gevolgd.

9. Studenten die een klacht hebben over het *onderwijskundig* aspect van de stage dienen daarvoor de interne procedure te volgen, zoals vermeld in het studentenstatuut dat op hen van toepassing is.

Deze code treedt in werking met ingang van 9 juni 2006.

Praktijkarrangementen en stagecode HBO; Een nadere toelichting

Inleiding

De HBO-raad en de werkgeversorganisaties VNO-NCW en MKB-Nederland hebben er behoefte aan om de arrangementen voor praktijkervaring van studenten te plaatsen in de context van recente ontwikkelingen in het onderwijs en het werkveld en daaruit een gedragscode af te leiden die ertoe bijdraagt dat van beide kanten, hoger onderwijs enerzijds en bedrijfsleven en instellingen anderzijds, er gewerkt wordt aan een optimaal rendement van de praktijkervaring. Daarbij staat het onderwijskundig rendement voorop, maar dit is zeker niet strijdig met het tegelijk nastreven van een goed resultaat vanuit het perspectief van de stagebieder. De bestaande stagecode dateert van 1996, destijds afgesproken tussen de HBO-raad en VNO-NCW. Deze code is enerzijds in essentie nog steeds valide en willen betrokkenen dan ook in essentie handhaven, maar er is duidelijk behoefte niet slechts aan overeenstemming over enkele formele aspecten, maar veeleer aan een meer inhoudelijke handreiking voor de rol van de stage als onderdeel van een breed palet van samenwerkingsvormen tussen hogescholen, bedrijven en instellingen. De actuele context anno 2006 die het middel stage zo mogelijk nog interessanter en rijker maakt dan het al tientallen jaren is geweest, heeft de volgende kenmerken:

- Nederland streeft naar een verdere expansie van het systeem van hoger onderwijs. Momenteel neemt ongeveer 40% van een jaargang deel aan het hoger onderwijs. Streven is om dat te verhogen naar 50% vanwege de nog steeds groeiende behoefte aan hoger opgeleiden in de kenniseconomie. Bij die expansie zal uiteraard een toenemende behoefte zijn aan stageplaatsen;
- er is binnen het onderwijs een ontwikkeling in de richting van competentiegericht leren. Dat vraagt om intensievere contacten met bedrijven en instellingen. Het vraagt om het ontwerpen van realistische contexten en projecten ook binnen de onderwijsinstelling en het vraagt om stage- en afstudeerplaatsen die fungeren als sterke leeromgevingen;
- erkend wordt dat hogescholen niet alleen een onderwijstaak hebben, maar zowel via het onderwijs als via dienstverlening ook een taak hebben op het gebied van kenniscirculatie met het werkveld. Stage- en afstudeeropdrachten moeten dan ook niet langer alleen gezien worden als dienstverlening aan het onderwijs in de zin van het geleerde kunnen toepassen, maar ook als dienstverlening aan bedrijven en instellingen, ter ondersteuning van bedrijfsvoering, innovaties en verkenning van nieuwe mogelijkheden. Door de komst binnen hogescholen van het Lectoraat en door het opzetten van regionale clusters van samenwerking tussen bedrijven, instellingen en hogescholen (vanaf 2005 gesteund door het RAAK-programma), zijn

er impulsen gegeven aan de taak van het HBO op het gebied van de kenniscirculatie die des te meer impact kunnen hebben wanneer ze ook, uiteraard waar dat mogelijk is, verbonden worden met stages en afstudeeropdrachten;

- aan de kant van het bedrijfsleven en de instellingen is toenemende aandacht voor kennis en innovatievermogen als concurrentiefactoren. Daarbij wordt bovendien onderkend dat dit evenzeer geldt voor het MKB als voor grotere ondernemingen. Wel moet aangetekend worden dat het MKB zeer gedifferentieerd is van samenstelling. Het varieert van een kleine groep bedrijven en instellingen die zelf ook research uitvoeren, via innovatieve bedrijven, tot een brede groep die wel moet vernieuwen, maar dat kan doen op basis van reeds uitgewerkte technologie en organisatievormen. Via allerlei stimuleringsregelingen voor bedrijven en instellingen (zoals WBSO voor research; innovatievouchers om expertise in te kopen bij kennisinstellingen) is het streven om de innovatieve groep extra te stimuleren zodat tempo en omvang van groei wordt versterkt. Maar ook voor de brede basis van het MKB betekent stilstand achteruitgang en dient men tenminste goed met de tijd mee te gaan; Voor wat betreft de hogescholen pleiten wij ervoor om stagebegeleidende docenten naar de bedrijven en instellingen te laten gaan, niet alleen ter begeleiding van de student, maar ook met het doel om via deze contacten met het bedrijf of de instelling ook zelf kennis op te doen van ontwikkelingen die plaats vinden. Hierdoor kunnen zij in hun lessen een up to date, reëel beeld van het werkveld schetsen en hebben zij de mogelijkheid om de ondernemer en manager te wijzen op de mogelijkheden van de hogeschool om aan zijn bedrijf of instelling door middel van stage of een van de andere vormen hier genoemd, een bijdrage te leveren;
- voor alle bedrijven en instellingen, ongeacht sector en grootte, en voor alle werknemers, wordt het noodzakelijk om Leven Lang Leren tot een realiteit te maken. De ontwikkelingen gaan zodanig snel dat alleen de instroom van nieuwe kennis en competenties via jonge schoolverlaters, onvoldoende is om de kennisbasis van een onderneming of instelling op peil te houden: ook de zittende werknemers dienen te blijven werken aan hun competenties.

Deze context schept zowel een noodzaak tot, als een klimaat voor een veelheid aan vormen van samenwerking tussen hogescholen, bedrijven en instellingen. De motor daarvoor binnen het hoger onderwijs is de omslag naar competentiegericht leren; binnen het werkveld is dat de toenemende behoefte aan partners voor onderhoud en aanvulling van kennis en competenties. Daarnaast is en blijft uiteraard voor bedrijven en instellingen de maatschappelijke verantwoordelijkheid een grote rol spelen bij het bieden van stage- en afstudeerplaatsen.

De deelnemende organisaties hebben het voornemen in 2008 de stagecode opnieuw te evalueren. Dan zal ook nagegaan worden of uitbreiding van de code tot de stages in de masterfase tot de mogelijkheden behoort.

Typen samenwerkingsarrangementen tussen hogescholen en bedrijven²

In de samenwerking tussen bedrijven en hogescholen is veel variëteit. Er zijn een drietal typen te onderscheiden.

Type 1: contacten en samenwerking op incidentele basis. Bijvoorbeeld eens een keer een gastcollege; eens een keer een stagiair aannemen.

Type 2: contacten en samenwerking op continue en (meestal ook) bredere basis. Bij een dergelijke samenwerkingsvorm zal bijvoorbeeld het bedrijf of de instelling, al kan het aantal wel variëren, in principe ieder jaar stageplaatsen willen bieden; zullen er met een of meer opleidingen regelmatige contacten zijn, zal het bedrijf of instelling bij behoefte aan nieuwe kennis of een ontwerpvraag dat (in elk geval ook) aan de samenwerkende onderwijsinstelling voorleggen.

Type 3: aangaan van een strategische alliantie: de samenwerking berust op het voor meerdere jaren koppelen van wederzijds te verlenen diensten aan de strategische doelen van de onderneming of instelling en aan het profiel van de hogeschool (zoals dat b.v. tot uitdrukking komt in specifieke uitstroomprofielen; in lectoraten; in medegebruik van faciliteiten; in sterke samenwerkingsverbanden van de hogeschool met andere gespecialiseerde kennispartners zoals TNO).

Deze 3 typen zijn niet hiërarchisch: alle drie dragen bij tot dynamische verbindingen tussen bedrijfsleven en beroepsonderwijs en er is geen dwangmatig principe dat elk bedrijf of instelling zou moeten starten met type 1 en uiteindelijk bij type 3 dient uit te komen. De realiteit zal zijn dat de meeste samenwerkingsarrangementen van type 1 of 2 zullen zijn; zeker voor het MKB. Ook kan het bijvoorbeeld onder invloed van de conjunctuur voorkomen dat een bedrijf voor enige tijd kiest voor type 1, ook al opereerde het bedrijf de laatste jaren met het onderwijs volgens type 2.

Deze typen samenwerkingsarrangementen hebben ook betekenis voor de inbedding van de stage in een breder palet van samenwerking op het gebied van kenniscirculatie. De mate waarin de relatie met de hogeschool tevens wordt benut voor kenniscirculatie neemt toe van type 1 naar type 3 en zonder dat daarmee een rigide koppeling is bedoeld, zouden ook bij deze 3 typen behorende typen in de reikwijdte van kenniscirculatie kunnen worden aangegeven, met de stage steeds als een belangrijke ruggengraat en in aanvulling daarop extra ringen van contacten en samenwerking.

Type 1: wat nagestreefd moet worden is dat stages en afstudeerprojecten naast onderwijskundige doelen, ook innovatiedoelen van het bedrijf dienen en dat dit bij het maken van stageafspraken waar mogelijk ook expliciet wordt meegenomen. Omgekeerd kan uit stages en afstudeerprojecten input komen

---

² “Bedrijven” omvat ook instellingen uit de non-profit sector.

voor nieuwe items in het curriculum. Ook kunnen de verslagen systematisch toegankelijk worden gemaakt voor bedrijven³.

Type 2: via de contacten in het kader van de stagebegeleiding kunnen ook andere direct aan het onderwijs gelieerde vormen van wisselwerking gehanteerd worden zoals gastcolleges, docentenstages, deelname aan regionaal overleg over de inhoud van de opleiding, facility sharing, deelname aan de kenniskring van een lectoraat.

Type 3: stagecontacten kunnen tenslotte ook leiden tot vormen van dienstverlening door de hogeschool die wel gelieerd zijn aan het onderwijs dat de hogeschool verzorgt, maar daar niet direct onderdeel van zijn (ontwerp en ontwikkeling, scholing van werknemers, e.d.). Docenten en lectoraten van de hogescholen kunnen hierbij een goede rol vervullen. Bij de dienstverlening kunnen hogescholen ook samenwerken met derden, bijvoorbeeld met instellingen zoals ROC's, TNO en met universiteiten. Bedrijven kunnen erop geattendeerd worden dat in een aantal EZ-stimuleringsregelingen hogescholen een van de mogelijke partners zijn als kennisbron voor innovatie.

Stagearrangementen

Na deze schets van de positionering van de stage als kern binnen samenwerkingsarrangementen en belangrijke basis voor kenniscirculatie, zullen we ons in het navolgende geheel concentreren op samenwerking rondom de praktijkvorming van studenten en laten dus de vele andere vormen van samenwerking (gastdocenten, experts voor kenniskring van lector, overleg over curriculum, etc.) verder buiten beschouwing⁴.

Er is een toenemende variatie aan arrangementen voor de praktijkvorming. We willen daarbij een drietal typen stages onderscheiden en daarbij ook een zo eenvoudig mogelijk kader van de zakelijke kant van de arrangementen aangeven. Daarnaast is er ook de duale opleidingsvorm, die we zullen toelichten.

- a) Oriënterende stage (of snuffelstage):** het gaat om stages van korte duur (eerder in dagen of hooguit weken uit te drukken dan in maanden). Het gaat meer om workshadowing en kleine opdrachten onder begeleiding. Deze stages zijn primair dienstverlening aan de hogeschool en nauwelijks productief voor het bedrijf. Dat laatste schept wel een probleem, immers juist het organiseren en begeleiden van kortdurende praktijkoriëntatie is voor de bedrijven arbeidsintensief en dus kostbaar, terwijl er niet of nauwelijks meerwaarde is voor het bedrijf. Hogescholen zullen daar rekening mee moeten houden bij de mate waarin men voor dit type stage een beroep doet op bedrijven. Een manier om de lasten van organisatie en begeleiding te reduceren, is om al aanwezige ouderejaars stagiairs of

³ Zo is er op 1 december 2005 een SURF-project HBO kennisbank van start gegaan waarbij 7 hogescholen afstudeerverslagen en scripties digitaal toegankelijk maken.

⁴ Voor een meer complete beschrijving van op innovatie gerichte samenwerking: zie de publicatie "Aan de slag met innovatie", 2004, HBO-raad en VNO-NCW.

afstudeerders, een rol te geven bij het begeleiden van studenten die voor een korte oriënterende stage komen. Een alternatief, dat mogelijk voor veel bedrijven beter hanteerbaar is dan het telkens en voor korte duur ontvangen en begeleiden van grote aantallen studenten voor oriëntatie, is om elementen van oriëntatie op de praktijk in de opleiding op een andere manier binnen te brengen, bijvoorbeeld via gastdocenten uit het bedrijfsleven, via een groepsgewijs bedrijfsbezoek en last but not least via docentenstages. Dat laatste kan bijvoorbeeld in de vorm van deelname van docenten in bedrijfsprojecten, waarbij dan uiteraard de opgedane ervaringen worden teruggekoppeld naar het onderwijs. Hoewel dit in principe voor alle docenten kan gelden, mag met name van docenten die actief zijn in de kenniskringen van de lectoraten, verwacht worden dat zij actief opereren in het werkveld en door terugkoppeling naar het onderwijs, bijvoorbeeld door real-life projectopdrachten in te vlechten in het onderwijs, de oriëntatie van studenten op het werkveld kunnen versterken.

Wat betreft de zakelijke aspecten: bedrijven die oriënterende stages aanbieden, zullen dat doen op basis van een algemene medeverantwoordelijkheid voor het beroepsonderwijs en zullen geen kosten hiervoor in rekening brengen aan de hogeschool. *Voor een oriënterende stage zal geen sprake zijn van een vergoeding aan de student.*

- b) **De beroepsopleidende stage:** deze stage duurt tenminste enkele maanden. De stageopdracht wordt in overleg tussen student en bedrijf of instelling opgesteld. Primair doel van de stage is het competentiegericht leren in de praktijk, binnen de kaders van de doelen van de opleiding. De stageplaats en de stageopdracht dienen dan ook daarop te worden beoordeeld. De uitvoering vindt plaats met enerzijds praktijkbegeleiding door het bedrijf en stagebegeleiding door de hogeschool, maar anderzijds ook een beroep op zelfstandigheid en verantwoordelijkheid voor de student om de stageopdracht succesvol te voltooien. Stages van enkele maanden bieden voor alle betrokkenen uiteraard meer mogelijkheden en genereren meer resultaten dan korte oriënterende stages. Het is het middel bij uitstek voor competentiegericht leren en de stageopdracht kan, mits goed uitgevoerd, ook voor de stageverlener bruikbare resultaten opleveren. Voor bedrijven en instellingen kan de stage ook functioneren als een informeel wervingskanaal: als een stageperiode wederzijds goed is bevallen, kan dit na afstuderen werken als een opstap naar een eerste baan, wanneer zich in het stagebedrijf een vacature voordoet. We doelen niet op "groenpluk": het aanstellen van stagiairs voor het afstuderen, waardoor zij de studie niet afronden. Dat is zowel vanuit het bedrijf of instelling als vanuit de student gezien te zeer korte termijn denken en schadelijk uit het oogpunt van maximale talentontwikkeling en van employability op lange termijn.

Een goede stagebegeleiding verhoogt de opbrengst van de stage, zowel de leeropbrengst als de meerwaarde voor het stagebedrijf. Regelmatig zijn daarover klachten van studenten⁵, de ene keer over de begeleiding vanuit het onderwijs, de andere keer over de praktijkbegeleiding in het bedrijf. De tijdsinvestering voor de begeleiding zou overigens, niet alleen uit nood geboren maar ook omwille van synergie, ook kunnen worden gezien in andere perspectieven dan alleen de stage. Zo is stagebegeleiding goed te combineren met de professionele ontwikkeling van docenten wat betreft de kennis van het werkveld. De stagecontacten kunnen ook benut worden voor uitwisseling over ontwikkelingen in het bedrijf en in de branche. Stagebegeleiding kan ook geplaatst worden in het perspectief van relatiebeheer: stagebegeleiders kunnen de rol vervullen van accountmanager voor een van de stagebedrijven, wat uiteraard prima gecombineerd kan worden met de begeleiding van een of meer stagiairs in hetzelfde bedrijf. De potentie van stage als schakel in het relatiebeheer met het werkveld is groot, maar meestal sterk onderbenut. Dat geldt overigens ook voor de rol die studenten kunnen spelen: ook zij zijn even zovele antennes voor hogescholen in het werkveld en via de stagiair kunnen ook ontwikkelingen en vragen van bedrijven en instellingen gesignaleerd worden die aanleiding kunnen zijn voor ook andere vormen van samenwerking. Spiegelbeeldig kan ook aan de zijde van het stagebedrijf de begeleiding deel uitmaken van een breder pakket van taken, gericht bijvoorbeeld op het implementeren van vernieuwingen, het verkennen van nieuwe markten, het zoeken naar oplossingen bij ontwerproblemen, etc. Anders gezegd: naast de primair onderwijskundige doelstelling van de stage, moet altijd ook gestreefd worden naar aansluiting bij concrete vragen en ontwikkelingen binnen het bedrijf. Dat draagt bij aan het realiteitsgehalte van de stage. Hoe beter de stage ook aan de kant van het bedrijfsleven verweven is met doelstellingen van de onderneming, des te meer rendement levert de investering in stagebegeleiding op ook voor de doelen van de onderneming.

Wat betreft zakelijke aspecten keren we terug naar de hoofdfunctie van de stage: het realiseren van competentieren in het bedrijf binnen het kader van de doelen van de opleiding. Er is evenwel een grotere nuttige opbrengst voor het bedrijf te verwachten, dan bij een oriënterende stage en de student heeft vaak meer kosten te maken. *Daarom is het passend dat student en bedrijf een stagevergoeding overeenkomen. Voor de goede orde: de stagevergoeding is bedoeld voor de student zelf en niet voor de hogeschool. Omdat de stage regulier onderdeel is van het onderwijs valt de stagebegeleiding door de hogeschool onder de normale taken die op basis van de overheidsbekostiging worden uitgevoerd.* Voor de begeleidingskosten die het bedrijf of de instelling maakt is op dit moment geen tegemoetkoming, zoals dat wel voor duale opleidingen het geval is. In

---

⁵ Zie b.v. rapport ISO "Stages, lekker belangrijk!", december 2005.

de Werktop van 1 december 2005 is afgesproken dat bezien gaat worden of hiervoor een fiscale tegemoetkoming zou kunnen worden ingevoerd, zoals dat nu al geldt voor duale trajecten. Van de hogeschool zelf wordt geen vergoeding verlangd.

- c) **Afstudeerstage:** dit is een beroepsopleidende stage aan het eind van de studie. Wat ten aanzien van onderwijskundige uitgangspunten en begeleiding hiervoor is gezegd over stages geldt uiteraard ook voor de afstudeerstage. Een verschil is wel dat bij de afstudeerstage een groter beroep wordt gedaan op de zelfstandigheid van de student. De afstudeerstage is te zien als een soort meesterproef. De opdracht kan complexer zijn dan eerder in de opleiding en kan direct aansluiten bij innovatie en ontwikkelvragen van het bedrijf of instelling. Voor bedrijven is het van belang dat zij met name bij afstudeerstages zich realiseren dat de opbrengst van de stage des te groter is wanneer men ook zelf als bedrijf een duidelijke strategie heeft en daarvan afgeleid de vragen en behoeften op een rij heeft voor aanvulling van kennis en uit te voeren studies en ontwerpen.

Voor de zakelijke aspecten geldt hetzelfde als hiervoor is vermeld voor de stages. Afspraken worden dus vastgelegd in een overeenkomst tussen de student en het bedrijf, inclusief de *afspraken over een stagevergoeding voor de student. De stagebegeleiding valt onder de normale taken van de hogeschool die op basis van de overheidsbekostiging worden uitgevoerd.*

Contractopdracht

Wat met name bij afstudeerstages niet uitgesloten hoeft te worden - en in bijzondere gevallen ook niet bij een beroepsopleidende stage - is dat de stageopdracht van een of meer studenten gekoppeld is aan een *contractopdracht* die tussen de hogeschool en het stagebedrijf is overeengekomen. In dat geval is het wel noodzakelijk om zichtbaar te maken wat de extra inzet is van (docenten of lectoren van) de hogeschool en welke delen uitgevoerd worden als afstudeerstage door een of meer studenten. De hogeschool is uiteraard in een dergelijke situatie mede contractpartij, gaat een resultaatverplichting aan en het bedrijf of instelling komt voor de inzet van de hogeschool (niet zijnde de stagecomponent) een prijs overeen. Gekozen kan worden voor een tripartiete combinatieovereenkomst tussen bedrijf, hogeschool en betrokken afstudeerders. Een handzaam alternatief is dat het basiscontract tussen bedrijf en hogeschool eerst wordt gesloten en naderhand na selectie van geschikte afstudeerders er stageovereenkomsten met de studenten worden gesloten. Deze samenloop van afstudeerstages en contractactiviteit van de hogeschool is reeds in de stagecode van 1996 als optie aangeduid en blijkt te voorzien in een behoefte. De optie past ook in de huidige context, waarbij ernaar gestreefd wordt de kenniscirculatie tussen hogescholen te verbeteren en de innovatie van met name het MKB te ondersteunen, mede door af te tappen van de know-how van het HBO. Ook

kunnen nieuwe instrumenten zoals het inzetten van innovatievouchers van het ministerie van EZ, gebruikt worden voor ook dit type projecten.

Niettemin zijn tenslotte wel enkele kanttekeningen bij de samenloop van afstudeerstage en contractopdracht op hun plaats: steeds dient het vertrekpunt te zijn dat alle activiteiten wel passen bij het concept van een brede beroepsopleiding. Dat is op de eerste plaats uiteraard een onderwijskundige noodzaak. Immers HBO-afgestudeerden moeten professionals zijn die competent zijn om in allerlei contexten te functioneren. Opdrachten bijvoorbeeld die zo bedrijfsspecifiek zijn dat getwijfeld moet worden aan de transferwaarde, zijn niet geschikt als afstudeeropdracht. Maar er is ook een juridische noodzaak: de spelregels voor Markt en Overheid bepalen dat vormen van zakelijke dienstverlening door onderwijsinstellingen alleen toegestaan zijn, wanneer die kostendekkend worden uitgevoerd en wanneer die aansluiten bij de primaire taak van de instelling. Een hogeschool kan zich dus niet als een soort "klussenbureau" opstellen en moet, in het verlengde van wat ook onderwijskundig noodzakelijk is, bij zijn leest blijven wat betreft de opdrachten die aangenomen worden. Eenzelfde terughoudendheid past uiteraard aan de kant van de bedrijven als opdrachtgever: ook van die zijde mag gevraagd worden om een soort preselectie te maken van welke vragen en opdrachten zouden kunnen passen binnen het kader van een afstudeeropdracht en/of aan een hogeschool te verlenen contractopdracht.

Duaal beroepsonderwijs

Dit is een aparte vorm van praktijkberoepsvorming. Als regel is een duaal traject gebaseerd op de combinatie van werknemerschap en het als student volgen van een opleiding die gerelateerd is aan de werkring. Oorspronkelijk kwam deze opleidingsvorm alleen in het MBO voor, met name op het niveau MBO-2, maar sinds de jaren 90 zijn er, overigens in bescheiden aantallen, ook duale trajecten te vinden in het HBO. De filosofie van duaal onderwijs is dat de werkplek tevens leerplek kan zijn. Uiteraard vereist dit wel een goed contact tussen de leerbedrijven en de hogeschool, zodat via reflectie op ervaringen in het werk er leerwinst kan worden behaald en ook weer profijt kan worden gehaald op de werkplek van de terugkoppeling naar het onderwijs. Er zijn vele vormen (onder verschillende namen) wat betreft het moment waarop het duaal traject start in de opleiding (b.v. bij Gilde-HEAO al in het eerste jaar; bij de MKB-route niet eerder dan het derde jaar). Een nieuw experiment met een duaal traject dat expliciet ook als doelstelling heeft om de innovatie van een onderneming of instelling te ondersteunen is het project "Innoleren", dat in samenwerking met 3 hogescholen in Gelderland en Overijssel wordt uitgevoerd. In deze trajecten wordt een zogeheten Innovatie Actie Plan van een bedrijf gekoppeld aan het Persoonlijk Ontwikkelings Plan van (doorgaans) een team van studenten, die de betreffende innovatie gaat ondersteunen.

In de praktijk is de drempel voor het bieden van een duale plaats hoger dan voor het bieden van een stageplaats. Ter vergelijking: in de wet op het middelbaar beroepsonderwijs wordt dan ook, in tegenstelling tot de oude

situatie, in het midden gelaten of de overeenkomst bij een duaal traject een arbeidsovereenkomst is, dan wel een stageovereenkomst. Zeker met de ontwikkeling naar competentiegericht beroepsonderwijs, kan de vraag gesteld worden of voor het initieel onderwijs op langere termijn niet volstaan kan worden met stageovereenkomsten. Het is evenwel vooralsnog goed om de keuze te hebben en de keuze voor een bepaalde vorm is afhankelijk van de situatie en moet gemaakt door het bedrijf/instelling, de student en de begeleider van de hogeschool. Voor werkenden die op latere leeftijd alsnog een HBO-diploma willen halen, is en blijft een duaal traject uiteraard een uitstekende optie, omdat het praktijkdeel geheel of grotendeels in het eigen bedrijf kan worden ingevuld.

Wat betreft de zakelijke aspecten van een duaal arrangement, is evident dat door middel van het arbeidscontract de relatie tussen student en bedrijf of instelling wordt geregeld. Er is geen sprake van stagevergoeding, maar van loon als werknemer. De afspraken met de hogeschool zijn in de eerste plaats gericht op de onderwijskundige borging van het duaal karakter. Ook hier geldt dat de begeleidingskosten vallen onder de overheidsbekostiging voor het duaal onderwijs.

Ook voor duale trajecten in het hoger onderwijs is in de afstudeerfase overigens niet uitgesloten dat een afstudeeropdracht onderdeel is van een *contractovereenkomst* tussen bedrijf en hogeschool. Hiervoor gelden dezelfde opmerkingen en kanttekeningen als hiervoor zijn gemaakt bij de afstudeerstage. Bij een duaal traject zonder extra verzoeken om inzet van de hogeschool zoals hierboven beschreven zijn, dient een hogeschool géén vergoeding te vragen aan het bedrijf of instelling.

Relatiebeheer en intermediaire voorzieningen

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de stage binnen competentiegericht beroepsonderwijs belangrijker is geworden dan ooit. De stage biedt ook voor het bedrijf, mits van beide kanten goed voorbereid en begeleid, een mogelijkheid om naast "meer handjes" ook "meer meedenkers" in huis te halen voor het oplossen van vragen en meedenken over en meewerken aan innovaties. Tegelijk is de stage voorts voor zowel hogeschool als bedrijf een stevige as in de relatie, die zich leent voor uitbouw van de samenwerking tussen hogeschool en stagebedrijf met andere elementen. Deze potentie van de stagecontacten komt alleen uit de verf wanneer de hogescholen de stagecontacten professioneel in kaart brengen, onderhouden en benutten. Hogescholen kunnen daarvoor bewezen technieken en ICT-ondersteuning toepassen die ook in het bedrijfsleven worden benut voor Customer Relation Management⁶. Een eerste stap is om alle relaties goed in kaart te brengen (database functie) maar vervolgens kan het instrument breder benut worden: bijvoorbeeld bestaande relaties verdiepen en verbreden; bij

---

⁶ Twee voorbeelden: Avans Hogeschool start juni 2006 met online databank voor zowel studenten als bedrijven; ROC Nijmegen gaat in 2006 zijn CRM-systeem voor contractrelaties ook inzetten voor het relatiebeheer in het kader van het initieel onderwijs.

relaties met gelijksoortige bedrijven interesse peilen voor clustervorming en gezamenlijke projecten, bij tekorten aan stageplaatsen relevante bedrijven gericht benaderen en gericht zoeken in b.v. Kamer van Koophandel register naar nieuwe bedrijven, etc.

Rondom stages en afstudeerprojecten heeft zich inmiddels ook een markt van intermediaire voorzieningen ontwikkeld in de vorm van commerciële stagebanken. Vanuit het vertrekpunt dat het primair moet gaan om het realiseren van de doelen van de opleiding en vanuit de visie dat juist contacten van de hogeschool met bedrijven en instellingen rondom stages en afstudeerprojecten er ook een spin-off kan ontstaan naar bredere contacten ook op andere terreinen, bezien ondergetekende organisaties deze ontwikkeling met enige reserve. De voorkeur is dat de hogeschool zelf voorziet in een professioneel relatiebeheer rondom de stages. De kans is immers niet denkbeeldig dat naarmate de intermediaire organisaties een grotere rol nemen in het hele proces, dit juist leidt tot een verzwakking van de directe contacten en samenwerking tussen bedrijven, instellingen en hogescholen. Een ander nadeel van taken overdragen aan externe intermediairen is dat dit met extra kosten gepaard gaat, die aan een of meer van de partijen: hogeschool, student, bedrijf, worden doorberekend.

De genoemde nadelen spelen minder bij in-house vormen van gebruik van intermediairen, met name als zich dat beperkt tot technische ondersteuning van de eerste contacten en vervolgens de inhoudelijke contacten direct vanuit het onderwijs worden onderhouden. Voorzover een hogeschool externe intermediairen betreft, moet gestreefd worden naar kostendekking vanuit de onderwijsexploitatie, zodat de kosten niet op enigerlei wijze drukken op de vergoedingsafspraken die tussen bedrijf en student worden gemaakt.

In dit verband kan ook genoemd worden het instellen van een regioregisseur⁷ op de hogeschool. Deze persoon articuleert de vraag met de ondernemer en verwijst vervolgens naar de juiste studierichting en de juiste formule binnen de hogeschool. Dit blijkt in de praktijk prima te werken en MKB-bedrijven te stimuleren om de weg naar de hogeschool voor een stagiair te vinden.

Last but not least kan worden opgemerkt dat ook studenten zelf aangemoedigd kunnen worden, als een eerste oefening voor het zoeken van een baan later, om zelf met een voorstel voor een stageplek te komen. Die dient uiteraard wel getoetst te worden op relevantie voor de betreffende opleiding, maar dat ieder jaar een zeker aantal nieuwe stageadressen gevonden moeten worden is zowel goed voor het netwerk van de hogeschool als voor het bevorderen van ondernemendheid van studenten.

---

⁷ Een van de eerste (jaar 2000) en een tot op heden functionerend voorbeeld is de regioregisseur van de Haagse Hogeschool, functionerend onder een bestuur waaraan naast de hogeschool ook MKB-Nederland, VNO-NCW West en het ROC Mondriaan College deelnemen.